

En bokrevy.

Årets avslutande revy över bokliga nyheter under det flydda året kan lämpligen börja med de nya tillskotten till den homiletiska litteraturen. Ett nytt kyrkoår står för sin begynnelse och den präst, som går till uppgiften att på nytt plocka någon frukt från den örtagården, som heter vår kyrkas heliga evangelier, hälsar med tacksam glädje sådana erfarna eller nya homiletiska medhjälpare, som kan öppna hans ögon till att läsa de gamla orden på nytt sätt.

Just inför det nya kyrkoåret föreligger två predikosamlingar av två till sitt väsen och sin förkunnelse vitt skilda, men inom var sitt läger mycket uppskattade, förkunnare: pastor primarius i Stockholm *Olle Nystedt* och kyrkoherden i Osby Dr. *Gunnar Rosendal*. Den förres predikosamling har den för honom betecknande titeln: *Helgdagsord för vardagsliv* (411 s. Diakonistyrelsens förlag, 11:75). Samlingen innehåller en hel årgång fullt utförda predikningar över samtliga evangelietexter. Den stilistiska enkelhet, som präglar denne predikant, hör också här till det mest framträdande och tilltalande draget liksom det ofta fyndiga greppet om ämnet och konkretionen i utförandet. Allt detta gör honom i hög grad lämpad att skänka helgdagsord åt vardagens kristna liv.

Rosendals samling: *Vak upp, hör väkten ljuder* (220 s., inb. 10:50, Pro Ecclesia, Osby) omfattar likaledes en fullständig samling predikningar för evangelierna, men har en helt annan prägel än Nystedts samling. Rosendal ger en rad ganska fylliga utkast över texterna och med ingångsord hämtade ur epistlarna för söndagarna. Han förutsätter alltså läsarens självverksamhet och vill ge både prästen och lekmannen en impuls till meditation och vidare utförande av hans tankar. Detta gör att dessa predikningar, icke — såsom Nystedts — kunna läsas högt. De förutsätta i stället att läsaren ger sig tid att se sig om i texten och själv forska vidare. Denna avsikt har format hans stil med de korta satserna och den strikt markerade dispositionen. Håller man hans avsikt i minne och hans syfte att med denna postilla befordra väckelsen inom Kristi kyrka, kan den säkert bli en hjälp och en vägledare för många.

En storstadsförkunnelse, med storstadens egen, hetsiga puls, möter i *Nils Bolanders* predikningar, av vilka den sista delen: *Hungern och brödet* (210 s. Diakonistyrelsens förlag, 4:75) om-

fattar predikningar för tiden från trefaldighet till domssöndag. Han griper redan i predikans begynnelse mitt in i något väsentligt för dagens ämne och låter tankar och bilder strömma fram, laddat och ofta fascinerande, understundom i ett påskyndat tempo, som ger föga tid till ett genomtänkande av de anförda bilderna. Ibland stannar man nog, i varje fall, när man läser dessa predikningar, som väl närmast varit avsedda att höras, med en stilla undran om predikans förnyelse bör gå den vägen, som Bolander vandrar. Jag hänvisar till predikan om Fabrikör Dalström på sida 56.

Av en mera traditionell typ är samlingen: *Ett budskap* under redaktion av biskop Torsten Bohlin utgiven av präster i Härnösands stift (177 s. Diakonistyrelsens förlag. 3:50). Det är ganska intressant att här göra en studie i skilda predikotyper som just nu rymmas inom ett stift, vilket ju är naturligt, när olika åldrar och riktningar äro representerade. En viss brokighet kan härvid icke undvikas, men i gengäld blir budskapet mångfaldigare belyst.

Sten Kahnlund har i sin bok: *Vardagsteologi* föresatt sig att söka ge en enkel och lekmanamässig tolkning av huvudstyckena i vår kristna tro. I korta kapitel, för övrigt utmärkt lämpade för högläsning i hemmet och i föreningarna, klargör han på ett lättfattligt sätt grundragen till den kristna tron och han gör det utan att gå ur vägen för de djupaste och vanskligaste spörsmålen. Författaren förenar på ett lyckligt sätt teologens och journalistens bästa sidor och har skapat en bok, som gott kan rekommenderas till studium i ungdomskretsar, och av andra för den kristna trons innebörd intresserade (176 s. Diakonistyrelsens förlag. 3:75).

Med sin lilla, utsökt vackert utgivna *Nattvardsbok* (176 s. Diakonistyrelsens förlag. 3:25) har *Dick Helander* anknutit till gammal svensk tradition, då man genom meditationer och böner ville uppmuntra den kristne före nattvardsgången till stillhet och självrannsakan. Genom sin stora förtrogenhet med äldre tiders andaktslitteratur har författaren kunnat till sin hjälp framkalla en hel rad av gångna tiders teologer och stora bedjare och så skapat en god andaktsbok, värdefull i en tid, då nattvardslivet åter synes gå emot sin pånyttfödelse och då det är av vikt att församlingen ledes till en fördjupad förståelse av nattvardens gåva och välsignelse.

Kring nattvardens höga och heliga ämne sysslar *Anders Frosensons* till påsken utgivna diktsamling: *Kring bordet i ditt rike* (2:75, Diakonistyrelsens förlag) smakfullt illustrerad av Nils Aron

Berge. I en ytterst enkel versform talar Frostenson om väsentliga ting i den kristna tron, en försynt och lågmäld skildring av huru Gud själv handlat och handlar med och för sitt folk. Han låter därvid i många bilder och syner nattvardens väsen belysas från olika sidor och sätter in den i olika sammanhang.

Uppbyggelse och undervisning blandas på ett oftast angenämt sätt i stiftens julböcker, just nu aktuella. I den vackert prydda *Julhälsning till församlingarna i Ärkestiftet* (243 s. Almqvist & Wiksell, Uppsala, 2:50) har kanske främst Nils Sundqvists uppsats: Klostren inom Uppsala ärkestift ett intresse över stiftets gränser; angenäm att studera inte minst på grund av de många och vackert reproducerade bilderna. En roande skildring är Per Raabs teckning av bibliotekarie Claes Annerstedts liv och leverne på Singö och bland de goda Singöborna.

I den stora mångfald av uppsatser på olika områden i *Linköpings stifts julbok* (218 s. G. Zidén, Linköping. 2:50) faller det sig här naturligt att omnämna Ingvar Kalms skildring av Vist kyrka samt framför allt B. Cnattingius uppsats om den nyrestaurerade och märkeliga Björkebergs 1100-tals-kyrka, icke så långt från Linköping, som nu med sina nyframtagna målningar dels från 1200-talet och dels av en elev till Risingemästaren blivit en sevärhet av rang. En mycket underhållande och aktuell skildring ger Bo Sture Wiking av föreningen »Kyrkans Wänner» i Norrköping, grundad 1877 och där de teologiska diskussionerna ha åtskilligt att lära läsaren ännu i dag.

Prosten *Gösta Ullberg* har givit oss en kort och populär skrift om *Våra kyrkvårdar* (60 s. Diakonistyrelsen, 1:75). Han följer ämbetets utveckling från dokumenten i västgöotalagen fram till nu gällande lagar. En riktigt bra handledning för kyrkvårdar med goda ord till präster och kyrkorådsledamöter.

Slutligen skola omnämnas några viktiga bidrag till den vetenskapliga forskningen, först två nya delar i serien *Samlingar och Studier till Svenska kyrkans historia* (Diakonistyrelsens förlag). *Bengt Hellekant* har verkställt en mycket ingående inventering av *Engelsk uppbyggelselitteratur i svensk översättning* (294 s. 7:—). Det fält som författaren genomplöjt har ju tidigare varit mycket förbisett. I jämförelse med den oerhört livliga kontakten som förekommit mellan Tyskland och Sverige äro ju relationerna till England obetydliga och sena. Först under 1600-talet kommo de båda länderna i kontakt med varandra. I kyrkligt avseende var

Jesper Swedberg en föregångsman för närmande mellan folken. Han fann den engelska kyrkan icke olika den svenska. Den främste målsmannen för ett medvetet närmande mellan kyrkorna var Jacob Serenius under tio års tid pastor i svenska församlingen i London.

Engelsk andaktslitteratur förekommer översatt till svenska första gången så sent som 1635, men det är betecknande att översättningen verkställdes efter en tysk förlaga. Den går tillbaka på ett engelskt original av den engelske jesuiten Robert Parson och översättningen verkställdes av Johannes Olai, pastor i Västeråker under rubriken Guds barns gyllene klenod och den fann, trots sitt ursprung många läsare. Med stor omsorg följer Hellekant utvecklingen av den sålunda inledda bekantskapen med engelsk andaktslitteratur. Av visst intresse för denna tidskrifts läsare kan det vara att påpeka den översättning av en liten skrift tillhörande ars-moriendilitteraturen, som utkom i Sverige för första gången år 1743 under titeln Ett tal om dödssängs bättring. Den hade nämligen till översättare ingen mindre än Johan Helmich Roman och det är ju intressant att ta del av de tankar, som denne mött sannolikt i England under sin vistelse där som hovstipendiat år 1714 och som han funnit värda att meddela svensk publik. Skriften är allvarlig väckelseskraft, med krav på sann omvändelse som består både i ånger över synderna och en sann lydaktighet för evangelii lära och en verklig helighet och han varnar för en omvändelse på dödssängen. Skriften upplevde ytterligare tre upplagor.

Av största liturgi-historiska intresse är *David Lindquists* undersökning: *Första mässan i Stockholm* (210 s. 5:—). Med ett ytterst omfattningsrikt material, hopsamlat från skilda källor har Lindquist här gjort ett allvarligt försök att komma till rätta med frågan huru egentligen det liturgiska livet utvecklats i Stockholm under den evangeliska kyrkans första år till början av 1700-talet. Hittills har man i allmänhet nöjt sig med det vittnesbörd, som de tryckta ordningarna och föreskrifterna avge. Men bevisligen har den faktiska utvecklingen gått vid sidan om den av myndigheterna föreskrivna vägen. Det viktigaste resultatet av Lindquists undersökning är otvivelaktigt påvisandet av att vid sidan om högmässan, som endast med yttersta möda kunde hävda sin ställning som nattvardsmässa, förekom en tidigare, en förstamässa, till vilken kommunikanterna strömmade. Denna första mässa, som rätteligen kunde betecknas som en lågmässa, följde i stort högmässans ordning,

men avstod från dess tunga apparat. Förf. vill göra gällande att Storkyrkans första mässa var den mässa som de evangeliska samlade sig omkring i den reformatoriska kulturreformens dagar. Detta låter högst plausibelt. Det vill också synas som om åtskilligt i 1531 års mässa på svenska får sin förklaring i ljust av de fakta som Lindquist framdragit. Sålunda får bestämmelsen i fråga om textläsningen, där läsning av bibelböckerna i följd förordas, sin förklaring som åsyftande första-mässan, varigenom en till synes meningslös upprepning av samma texter i de båda mässorna undveks. Här saknar man i Lindquists utredning en undersökning av frågan om man redan under medeltiden varit berättigad till fritt textval i den medeltida missa prima, som tillhörde församlingsprästerna ordinarie gudstjänster.

En annan intressant detalj är vidare framdragandet av stadgandet i Storkyrkoritualet omkring 1712 för förstamässan rörande gradualet. Där skrives att i st. f. Graduale läses 10 Guds bud utan Lutheri förklaring och de sista verserna av Ps. 143. Denna anvisning anknyter, såsom förf. påpekar direkt till bestämmelsen i 1541 års mässa. Man har måhända, säger han, i den enklare första-mässan läst 10 Guds bud, men i den högtidligare högmässan sjungit en psalm på svenska eller på latin.

Hela undersökningen ger en god inblick i stockholmskt gudstjänstliv. Huru nedbrytande Gustav Wasas framfart i själva verket blev, belyses bäst av att nedrivandet av malmarnas kyrkor, omöjliggjorde församlingsbildningar. På 1680-talet börjar en tendens till sjunkande kommunikantantal, som småningom ledde till svartmässa utan kommunikanter.

Lindquists undersökning är en första ansats till en svensk motsvarighet till Peter Browes stora arbeten rörande medeltida praxis på kontinenten. Man vill gärna hoppas att detta Lindquists arbete skall fortsättas och klarare ljus falla även över svenskt gudstjänstliv, sådant det levats ute i »landsorten», för att därmed den frågan skall kunna vinna sin lösning, i vilken utsträckning Stockholm stått som en förebild för landet i dess helhet.

Slutligen skall ett musikhistoriskt arbete omnämnas. *Tobias Norlind*, den mycket flitiga samlaren av svensk musikhistorisk krönika, har nyligen avslutat en brett lagd undersökning under titeln: *Från Tyska kyrkans glansdagar. I—III*. (Musikhistoriska muséet). Titeln är nästan chockerande missvisande, även om underrubriken korrigerar den: »Bilder ur svenska musikens historia

från Vasaregenterna till Karolinska tidens slut». Med den tyska kyrkan, menar författaren den tyska kyrkan i Stockholm, alltså den tyska St. Gertruds kyrka. Den som av den missvisande rubriken avstår från att göra sig förtrogen med undersökningen går emellertid förlustig en mycket intresseväckande läsning om hela den svenska musiken från Vasatiden intill 1720. Med en stor detaljrikedom för författaren fram sin skildring av utvecklingen i Sverige i fråga om kyrkomusik och profan musik, av musiker-släkter och komponister, av orglar och festligheter med musikaliska inslag. Allt vittnar om en omfattande beläsenhet och en väldig iver att uppsåra källor och ur dem hämta notiser av alla handa slag. Sålunda omfattar det kapitel, som väl närmast skall avse att skildra den tyska St. Gertruds orgel en utförlig skildring av orgelbyggare och orgeldispositioner från det äldsta svenska orgelbeståndets tid. Tyvärr lider framställningen av att de anförda exemplen ofta ej belägges, så att läsare, som skulle vilja verifiera framställningen, eller själv ta del av akterna finner sig ställd utan möjlighet att orientera sig i litteraturen eller bland originalhandlingarna. I en del fall synes förf. ej beflitat sig om att ta del av den senare tidens forskningar på de områden han behandlar. Påfallande är härvidlag hans framställning av den svenska kulturreformen på 1530- och 1540-talen. De forskningar, som exempelvis Kjällerström här utfört, och som på många punkter korrigerar den äldre uppfattningen, tyckes vara förf. fullständigt okända. Det är beklagligt när den historiska forskningens målsmän på olika områden icke beflita sig om inbördes kontakt.

Arthur Adell.

Meddelande.

Koraldag i Sala. Måndagen den 24 sept. hölls i Sala en koraldag under ledning av rektor Ingvar Sahlin, Sigtuna. Inbjudan hade utsänts till präster, kyrkomusiker och körmedlemmar i trakten och hade hörsammats av c:a 25 intresserade, bland vilka dock

herrar präster befann sig i beklaglig minoritet. Koraldagen inleddes med gudstjänst i kyrkan kl. 11, varvid kyrkoherde Folke Hultkrantz, Tärna, predikade. Rektor Sahlin höll sedan inledningsföredrag, vari han särskilt uppehöll sig vid Mässbokens andra